

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Стефка Стефанова Наумова

ИДП-БАН, член на Научното жури, назначено със Заповед № РД-09-157/27.12.2019 на Директора на ИДП-БАН

за присъждане на образователната и научна степен „доктор” на **Станимир Панчев Трифонов**, задочен докторант в Института за държавата и правото – БАН в професионално направление 3.6.Право, докторска програма „Правна социология.Правна информатика”, на тема:

ПРАВНО-СОЦИОЛОГИЧЕСКИ ПАРАМЕТРИ И ЕМПИРИЧНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА СЪДЕБНО-ИЗПЪЛНИТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО ПО ГПК

1. Общо описание на процедурата и данни за докторанта

Със Заповед на Директора на ИДП-БАН № РД-09-157/27.12.2019 съм определена за член на научно жури по процедура за защита на дисертационен труд на тема „Правно-социологически параметри и емпирични характеристики на съдебно-изпълнителното производство по ГПК” от **Станимир Панчев Трифонов**. Представеният от дисертанта комплект материали на хартиен и на електронен носител е в пълно съответствие с изискванията на чл.47, ал.1 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в ИДП-БАН и включва следните документи:

1. Подписана от кандидата автобиография в европейски формат;
2. Нотариално заверено копие на диплома за завършено висше образование и приложението към нея;
3. Заповедите за зачисляване и отчисляване;
4. Заповед за прекъсване на срока;
5. Изпитни протоколи за успешно положени изпити по индивидуалния план;
6. Списък и копия на научните публикации;

7. Справка за приносите
8. Преценка от научния ръководител за дисертационния труд;
9. Протоколи от заседания на секцията по ППН и на НС, свързани с откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
10. Дисертационен труд на хартиен носител: „Правно-социологически параметри и емпирични характеристики на съдебно-изпълнителното производство по ГПК“, София 2019 г.;
11. Автореферат на хартиен и електронен носител;
12. Справка за събраните кредити;
13. Декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
14. Резюме на дисертацията на английски език.

Дисертантът Станимир Панчев Трифонов е завършил БСУ, специалност „Право“ през 1998 г. Работил е в Областна администрация – Ямбол. От 2004 г. до момента е съдебен изпълнител в Районен съд – гр. Ямбол.

През периода 2012 г. – 2017 г. е докторант в задочна форма на обучение в ИДП-БАН, Секция „Публичноправни науки“. Станимир Трифоов е участвал в множество национални и международни научни и образователни форуми. Притежава и значителен опит в областта на съдебното изпълнение. Владее отлично английски и руски езици. Притежава завидни компютърни умения.

2.Общо представяне и съдържателен анализ на дисертационния труд

Актуалността на представения дисертационния труд, както и неговата **значимост** се свързва преди всичко с въвеждането на смесена система на съдебно изпълнение по ГПК чрез приемането на Закона за частните съдебни изпълнители (ЗЧСИ) през 2005 г., както и с увеличаването на обема на изпълнителните дела, поради световната финансова криза и отражението ѝ върху социалната сфера.

Самото изпълнително производство в гражданския процес заема специфично място в икономическата структура на обществото и е натоварено с важна функция, значима за почти всички негови граждани.

Това е така, защото независимо от своята социално-правна активност, всеки член на обществото може да бъде субект в юридически значими ситуации или конкретни правни действия, които гарантират основни негови ежедневни потребности, а именно – сключване на сделки, придобиване на собственост, взаимоотношения с различни институции и лица, предоставящи стоки или предлагащи определени услуги и т.н.

Националната правна система се характеризира през последните 15 години с множество иновации, които пряко или косвено засегнаха именно изпълнителния процес. Юридическата характеристика на тези нови елементи в гражданскоправната материя намери своето отражение в редица изследвания, публикувани през последните години. Значителна част от тях обаче, носят белега на типичния за правната догматика юридически нормативизъм и позитивизъм. **Социалната значимост на изпълнителното производство остава извън обсега на тези теоретични изследвания.** Това налага необходимост да бъде направен анализ не само на чисто правните резултати от въвеждането на новите регулаторни механизми, но също така и на **социалното отражение** на въведената система на принудително изпълнение в гражданския процес. **Именно поради това висока степен на актуалност придобива правно-социологическото изследване на изпълнителното производство.** То излиза извън рамките на позитивисткото тълкуване на правните разпоредби в тази област и се ориентират по посока на изследване на механизма на социалното им действие, както и на тяхната ефективност.

Съществено значение за **актуалността на темата** има и чисто научният аспект. Обикновено изследванията в областта на социологията на правото са насочени към по-обща въпроси, свързани най-често с теоретичното изясняване на разликите между позитивисткия и правно-социологическия подход. Социологията на правото, обаче, подобно на всяка друга научна област в сферата на правното познание следва да има и определени практически измерения. С голям практически заряд е прилагането на правно-социологическите методи и концептуални анализи към конкретни области и институти на социалното и правното регулиране. С още по-голям социален заряд е такъв съществен елемент на правната система, какъвто е **принудителното изпълнение в гражданското съдопроизводство.** Този аспект на гражданския процес в чисто институционален аспект може да бъде определен като елемент, имащ повишено социално значение. От тази гледна точка преминаването от

концептуален анализ към легални дефиниции на основни правни институти, от една страна и правно-социологическото им интерпретиран – от друга, става елемент от цялостната правна политика, насочена към повишаване на ефективността на съдебната система. Това е и в унисон с политиката на ЕС в тази насока, която след Лисабонския договор е прагматично ориентирана и все по-категорично държи сметка за поставяне на баланс между *ius* и *iustum*.

Неслучайно, приемането на новите нормативни актове през миналото десетилетие породи оправдани спорове за същността на съществуващото правно устройство, за неговата (не)справедливост и (не)ефективност. Ето защо, включването в представения дисертационния труд на резултати от проведеното емпирично правно-социологическо изследване дава възможност отговорите на определени въпроси, свързани с изпълнителното производство, да не бъдат само теоретичен конструктор, а да се превърнат в убедителни научни твърдения, доказани с методите на ЕПСИ.

Съчетаното прилагане на теоретични и емпирични методи, чието приложно значение е неоспоримо, придава нова окраска в анализите, посветени на функционирането на националната правна система. Към това следва да се прибави и изследването на социо-културната приемливост на определени правни решения от страна на адресатите на тези решения и отражението им в правното съзнание. Приемливостта им обаче не се основава единствено на социалните традиции или навици на гражданите, а и на утвърдилата се във времето практика на определени правни решения.

По този начин, изследването, свързано с особеностите на изпълнителното производство представя практически анализ на взаимната връзка и обусловеност на правната и социалната традиции.

Значимостта на тази връзка има не само теоретични, но преди всичко практически измерения. След промените от 1989 година актуалността на проблема за механизма на социалното действие на правните норми (в отличие от чисто юридическото им действие), както и ефективността им при решаването на съществени социално-регулативни функции не само че не намалява, но придобива нови измерения. Особено актуална е тази тема когато става дума за един от съществените проблеми на гражданския процес, чиято ефективност или неефективност най-често се възприема от реципиентите на правните норми именно в контекста на сложната релация между *ius* и *iustum*. Именно такъв важен за гражданите проблем от гледна

точка на изискването за баланс между *право* и *справедливост* е регулирането на принудителното изпълнение в гражданския процес.

Темата на дисертационния труд предполага неговата **основна цел, а именно** – разкриването на правно-социологическите аспекти на съвременното състояние и перспективите за развитие на института на принудителното изпълнение в гражданския процес на Република България. Тази цел, според дисертанта, не може да се разглежда като чисто приложна, а като цел, даваща възможност получената информация да се приложи и към други области на правната наука.

Предмет на изследването е степента на правна и социална хармоничност на интеграцията на материята по принудителното изпълнение в гражданския процес в съществуващата **социална** реалност, както и в националната правна система. Степента на хармоничност на интегративния процес дава възможност да се направи преценка за степента, в която процесът на принудително изпълнение се разглежда от гражданите като естествен юридически процес, имащ не само правни, но и социални основания.

Поставената цел намира своето отражение във формулиране на основните задачи които дисертационният труд следва да реши, а именно:

1. Определяне на значението на принудителното изпълнение в гражданския и търговския оборот, както и неговата роля за пълноценното функциониране на правната система;
2. Представяне на историческия генезис на института на принудителното изпълнение в българския граждански процес;
3. Представяне на емпирична информация за възприемането на съществуващата система на съдебното изпълнение в гражданския процес от населението, както и от юридическата общност на България;
4. Очертаване на основните социални и правни девиации, които имат място в практическото приложение на материята, свързана със съдебното изпълнение в гражданския процес;
5. Анализ на международния опит, свързан с осъществяването на принудителното изпълнение в гражданския процес;
6. Очертаване на възможностите за промени, свързани с положителното възприемане от обществото на процедурите на принудителното изпълнение в гражданския процес и повишаване степента на ефективност на изпълнителното производство.

Обект на изследването е социалното и правното отражение на действащата уредба на принудителното изпълнение в гражданския процес в градовете София, Русе и Ямбол към края на 2018 година.

Дисертационният труд е структуриран чрез последователно придържане към логиката в развитието на темата и излагането на основните изследователски тези. Налице е доста оригинален способ за излагане на съдържанието, което се изразява в това, че теоретичната част е разположена в Глава първа и в Глава трета, докато емпиричният материал – в Глава втора. Това нестандартно структуриране, с оглед на сложността на темата, е дало възможност на автора да разгърне концептуалните си разсъждения, анализи и изводи в една своеобразна хармония от теория и емпирика и по този начин да придаде оригинална завършеност и прецизност на труда.

В *Увода* се съдържа синтезирано представяне на различните концепции в изследване на съществуващия смесен вид на съдебното изпълнение, както и факторите, водещи до възможността от извършване на неправомерни действия от съдебните изпълнители. Описаните в увода методи на изследването съставляват цялостна система, в която се включва по-широк концептуален инструментариум, както отбелязва авторът в автореферата. По отношение на връзката *изпълнително производство – правно съзнание* са приложени както правно-нормативните, така и правно-социологически методи. Особено място заемат историческият метод и институционалният метод, както и нормативният. Използваната методика позволява напълно на дисертанта да постигне поставената цел и да получи адекватен отговор на задачите, които е набелязал за решаване.

В *Глава първа* е проследено историческото развитие на съдебното изпълнение от приемането на Закона за гражданското съдопроизводство до приемането и действието на ГПК от 2008 г. Съдебното изпълнение, според възприетото от автора определение, представлява „*нормирано от закона производство, което има за цел чрез упражняваната от държавните органи принуда да се постигне осъществяването на едно притезание*“ (с.17). Застъпена е тезата, че „*историческото развитие на изпълнителното производство се определя от съответните гражданско-процесуални нормативни актове*“ (с.45) и в съответствие с това може да бъде разграничено на три основни етапа: Първият етап е етапът на

действието на ЗГС; Вторият етап е етапът на действието на ГПК от 1952 г. (отм.); Третият етап е етапът на действието на новия ГПК от 2008 г. Авторът в рамките на тези три етапа разграничава подетапи, бележещи развитието на гражданския процес в отделни исторически периоди.

В анализа на съдебното изпълнение в гражданския процес, съгласно нормите на ЗГС от 1930 г. акцентът е поставен върху правната материя, отнасяща се до принудителното изпълнение и съдържаща се в Закона за гражданското съдопроизводство. По отделни проблеми са анализирани различията, съществували между ЗГС от 1930 и ЗГС от 1892 г. Сполучливо е виждането за това, че ЗГС прави разграничение между органи и страни в изпълнителния процес по гражданското производство, което в контекста на правно-социологическия му анализ е доста съществено.

Разгледани са в дълбочина **социалните аспекти** на изпълнителното производство. Анализирани са формите на социална девиация, които са обект на прилагане от института за принудително изпълнение. По отношение на класификацията на социалните девиантни форми на поведение са приети три основни категории (с.85-97). Към първата категория се отнасят онези форми на социална девиация, ограничаването на които е възможно единствено или главно чрез прилагане на различните видове юридическа отговорност и най-вече наказателната. Към втората категория се отнасят онези форми на социална девиация, ограничаването на които е възможно чрез прилагането както на правни методи на въздействие (юридическа отговорност), така и на алтернативни методи за въздействие, което на практика предизвиква периодична смяна на отношението на самия законодател. Към третата категория се отнасят онези форми на социална девиация, ограничаването на които е възможно чрез прилагането на нетрадиционни (правни и извън правни) методи на въздействие, чиято ефективност следва емпирично да бъде доказана.

Според автора един от най-съществените критерии за ефективността на системата за принудително изпълнение е необходимостта тя не само да бъде институционализирана в рамките на правната система на страната, но и да бъде интегрирана в нея по начин, който от една страна да бъде ефективен в икономически план, а от друга страна да позволи поддържането на чувството за справедливост в обществото. Именно чувството за справедливост на съществуващата система за принудително

изпълнение може да се разглежда в качеството на критерий за оценка на тази система, а също така и на участващите в нея страни.

Глава втора се отличава със своята оригиналност, доколкото е посветена на осъщественото ЕПСИ, на неговата методиката и методологията. Определени са целите, задачите, предметът, обектът на изследване и извадката на изследването. Чрез системата от открити въпроси е дадена възможност за мониторинг на мнението на респондентите по отношение на конкретните стъпки, които следва да се предприемат по посока на корекция на законодателството, както и на социалната интеграция на правните механизми в социалната структура на обществото. Данните от проведеното емпирично правно-социологическо изследване представят необходимата информация за реалното състояние на института на принудителното изпълнение в гражданския процес, както и неговата апробация от гражданите. Извадката, която е използвана в изследването не дава основание то да се счита за представително за страната като цяло, но дава възможност да се направят оптимални изводи за възприемането на този важен правен институт, както и за мнението на професионалната общност за неговата ефективност.

В *Глава трета* са направени обобщения на основата на предходните две части на дисертационния труд, а също така е изразено мнението на автора относно това кой от вариантите за развитието на системата на принудителното изпълнение би бил най-подходящ в конкретните социални условия. Тъй като правно-социологическият подход, към който се придържа авторът, предполага, че законодателната база следва да отговаря на особеностите и традициите на обществото, в което тя е приложена, на първо място е направен анализ на възможностите за преодоляване на социалните девиации, които са породени от отделни елементи на съществуващата нормативна уредба на принудителното изпълнение в РБългария. Съществено внимание в третата глава е отделено и на системната интеграция на института на принудителното изпълнение в цялостната правна система на страната, както и ролята на отделни участници в процеса, тяхното място и роля според виждането на автора.

В *Заключението* е представено виждането за промяна на законодателната система и по-специално обосновка на предлагания от автора новативен Изпълнителен кодекс. Последният трябва да обедини и унифицира правната материя в областта на принудителното изпълнение, както и да предостави необходимата правна защита на всички участници в

изпълнителния граждански процес. От данните на представеното изследване, както и от мнението на гражданите, изразявано нееднократно в медиите и в процеса на работа става ясно, че съществуващата правна уредба се нуждае от сериозен правно-социологически анализ и процес на промяна, който да направи съдебното изпълнение както по-ефективно от гледна точка на поставените социални цели, така и по-добре възприемано от страна на гражданите.

2. Обща оценка на научните достойнства и приноси на дисертационния труд

Представеният дисертационен труд съдържа редица съществени научни и научно-приложни резултати и оригинални **научни приноси**, които най-общо могат да се представят в следната последователност:

1. Налице е хармонично съчетаване на теория, нормативна уредба и емпиричен материал и прилагане на комплексен интердисциплинарен анализ с цел изясняване на въпроса относно съдебното изпълнение. Това по същество е последователно извеждане и доказване на идеята за преодоляване на юридическия позитивизъм и ориентиране на правните изследвания по посока на ефективно прилагане на социологическите методи при анализ на сложната правна реалност;

2. Научната новост на дисертационния труд се състои в изследването на актуалните проблеми на социалната приемливост на съществуващия модел за принудително съдебно изпълнение в гражданския процес от страна на адресатите на съответните правни норми. Като се има предвид, че гражданите са особено чувствителни по въпросите за релацията между право и справедливост, а в условията на едно ефективно прилагане на съдебно-изпълнителното производство, тази релация е трудно забележима, то тя се нуждае именно от емпиричен анализ;

3. С висока степен на иновативност е осъщественият системен и всеобхватен анализ на проблема, което до сега не е правено в българската научна литература;

4. Като научна новост може да се разглежда и интегративният подход при предлаганите решения на съществуващите проблеми в областта на принудителното изпълнение. Използваните в рамките на изследването методики могат да бъдат прилагани при мониторинг на социалното възприемане не само на нормативната уредба на принудителното изпълнение, но и на други елементи от гражданския процес, които имат също така голямо социално значение;

5. С особен принос е онази част от ЕПСИ, която е посветена на изследване на професионалното правосъзнание на юристите. Добре подготвената методика на изследването и прецизният метод на събиране на информация са дали възможност наистина да се видят мненията и препоръките на професионалните юристи за бъдещи предложения *de lege ferenda*.

6. На основата на разработения на конкретното ЕПСИ модел може да се предложи един по-обобщен модел за дългосрочно изучаване на промяната на мнението на гражданите относно прилаганите модели на принудително изпълнение в гражданския процес, което би било в унисон с политиката на ЕС за усъвършенстване на ефективността на гражданския процес и възстановяване на принципа Rule of Law.

4. Лично участие на автора

Дисертантът е работил по всички публикации, вкл. и по дисертацията самостоятелно. Самата аз, като негов научен ръководител съм пряк участник в част от научните конференции по социология на правото.

5. Автореферат

Авторефератът съответства на изискванията на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в ИДП-БАН. Той е изключително подробен и представя точно и обобщено съдържанието на дисертационния труд, като дава ясна представа за приносите в него.

6. Лични впечатления за докторанта

Дисертантът има безспорни качества на учен. Споделям и високата оценка на колегите от страната и чужбина относно неговите разработки. Препоръчвам трудът, ако не целият, то отчасти да бъде отпечатан не само на български, но и на чужд език, което не би затруднило дисертанта предвид неговата отлична езикова подготовка.

7. Критични бележки

Към дисертационния труд могат да бъдат отправени някои критични бележки, отнасящи се най-вече до забелязани повторения и редакционни

несъвършенства. Такива са открити на с. 41,129, 135, 219 и др. Като препоръка може да се изведе необходимостта от по-задълбочено разглеждане на особено актуалния в контекста на Лисабонския договор проблем за правната принуда в контекста на концепцията за върховенство на закона, доколкото съдебно-изпълнителната дейност е пряко нейно отражение в правосъзнанието, а то е определящ компонент на поведение в правната сфера. Това е релевантно и за реформата в съдебната система като неразделна част на политиката на ЕС в тази насока.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на Станимир Пенчев Трифонов е богато по съдържание, критичен анализ и емпирични изводи изследване, съдържащо редица научни и научноприложни резултати, които са оригинален и значителен принос в науката. Дисертационният труд, съгласно изискванията на ЗРАСРБ показва, че кандидатът има задълбочени теоретични знания по съответната специалност и доказани способности за самостоятелни научни изследвания. Трудът притежава необходимите качества и научни достойнства на докторска дисертация за придобиване на образователната и научна степен „доктор”. Резултатите от изложения в рецензията анализ на научноизследователската дейност на кандидата показват, че са изпълнени изискванията на разпоредбите на ЗРАСРБ, както и на ППЗРАСРБ за присъждане на образователна и научна степен „доктор“.

Направените констатации са основание да предложи на членовете на Научното жури да присъдят на Станимир Пенчев Трифонов образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.6. Право (Правна социология.Правна информатика).

София,

17.02.2020 г.

Рецензент:

(Проф. д-р Стефка Наумова)

